

Aldona Molesztak

WOLNOŚĆ WYCHOWANKA

*„Czegoż płaczesz? - staremu mówił czyżyk młody -
Masz teraz lepsze w klatce niż w polu wygody.
Tyś w niej zrodzon - rzekł stary - przeto ci wybaczę.
Jam był wolny, dziś w klatce i dlatego płaczę”.*

Ignacy Krasicki
Ptaszki w klatce

Pytanie podstawowe w tym artykule brzmi: czy wychowanek jest wolny, czy też staje się wolny? Jeśli jest wolny, to kiedy może tę wolność utracić? Jeśli staje się wolny, to co musi uczynić, aby być wolnym? Czy można wyróżnić warunki sprzyjające byciu i stawianiu się wolnym? Kto je ustanawia? Może człowiek rodzi się wolny, a tylko wychowawcy pozbawiają jej go. Czy wychowanie jest drogą do bycia wolnym, czy też je ogranicza? Powyższe pytania są wprowadzeniem w rozważania o wolności.

Podjmując rozważania teoretyczne, podkreślić należy, że w literaturze możemy odnaleźć nie tylko różne ujęcia wolności, ale również różne jej rodzaje. S. Kowalczyk [1994] wyróżnia wolność: zniewoloną, egocentryczną, odpowiedzialną, aksjologiczną. Podział ten odnosi się szczególnie do uczestnictwa człowieka w życiu społecznym. Jest jego odzwierciedleniem. Natomiast określenie wolności jest najczęściej związane z kierunkiem filozoficznym. M. Gogacz wskazuje, że obecnie mamy do czynienia z trzema błędnymi koncepcjami wolności. Pierwszą z nich jest jej utożsamianie z niezależnością. Kolejna kon-

cepcja to traktowanie wolności do czegoś i wolności od czegoś. Ostatnia traktuje wolność jako istotę człowieka. Następuje tu więc utożsamienie „cechy działań ludzkich z istotą człowieka” [1995, s. 31]. Wyróżnione błędne koncepcje wolności prowadzą do nieprecyzyjnego określenia pojęcia tolerancji, relatywizmu oraz woluntaryzmu. Najistotniejszym jednak skutkiem jest błędna koncepcja człowieka [s. 32]. Nie pozostaje to oczywiście bez wpływu na wychowanie integralnie związane z wolnością. Jeśli weźmiemy pod uwagę stanowiska dotyczące wychowania, to okaże się, że często mamy do czynienia z ograniczaniem wolności wychowanka. Należą do nich ujęcia traktujące wychowanka przedmiotowo, instrumentalnie. Kluczowe staje się więc określenie pojęcia wychowania, a szczególnie osoby wychowanka. Większość autorów wychowanie sprowadza do dwukierunkowej relacji podmiotu-wychowawcy z podmiotem- wychowankiem. Wolność wychowanka jest w istotny sposób związana z osobą wychowawcy. Postać wychowawcy została podkreślona przy omawianiu aspektów sprzyjających wolności. Należą do nich metody tworzenia wolności oraz jej klimatu.

C. R. Rogers opisując metody tworzenia wolności i tworzenia klimatu wolności zwraca uwagę na podstawowe założenia, które winny być spełnione przy oczekiwaniu wolności wychowanka. Zgodzić się można z autorem, że tworzenie klimatu wolności „nie tkwi w profesjonalnych umiejętnościach nauczyciela, jego teoretycznej znajomości przedmiotu, w procesie planowania programu zajęć, w wykorzystywaniu pomocy audiowizualnych czy metod programowanego nauczania. Nie tkwi w jego wykładach i pokazach czy obfitości książek (...), (lecz -A. M) ukryte jest za pewnymi cechami nastawienia, które ujawniają się w osobistej relacji między facylitatorem a osobą uczącą się” [Rogers, 1992, s. 116-117]. Ogranicza się, co prawda, do procesu uczenia się, ale przecież proces ten jest nierozdzielnie złączony z procesem wychowania. Można go więc traktować integralnie. Wolność wychowania jest związana z osobą wychowawcy. Na klimat wolności wpływa autentyczność i szczerłość facylitatora wobec siebie i wobec drugiej osoby. Podstawowymi cechami tej osoby jest akceptacja (lęku, apatii, uczucia itp.), zaufanie i nagradzanie oraz empatyczne rozumienie. Wychowawca wychowujący w wolności wi-

nien zaakceptować lęk i przymus wychowanka. Atmosfera taka sprzyja wyzwaniu i stymulowaniu procesu dydaktyczno-wychowawczego. Zauważyć należy, że zdaniem T. Gadacza „Życiem człowieka nie może więc rządzić lęk i autorytarny przymus” [1993, s. 7]. Zatem zadaniem wychowawcy będzie „wyzwolenie” wychowanka, co oznacza pozbawienie go lęku i przymusu. Wychowawca winien jednocześnie zaakceptować lęk, ale tylko po to, aby wychowanka od niego wyzwolić, aby wspomagać go w walce z lękiem i przymusem. Wówczas może nastąpić przejawianie się wolności w twórczym działaniu [s. 6]. Sam lęk ma jeszcze inne oblicze w rozważaniach o wolności. Może on bowiem wystąpić w rozumieniu lęku przed wolnością, w rezultacie którego doprowadzi do niewiary wychowawcy „we własną wolność i brak zaufania do wolności wychowanka” [s. 7]. Jeśli lękam się wolności, nie mogę wychowywać wolnego wychowanka. Tylko bowiem ten wychowawca, który jest wolny może do tej wolności wychowywać. Zatem wychowywać do dokonywania wyborów, w których wolność się przejawia. Świat wartości jest światem, w którym dokonujemy wyborów. Więc wychowawca ukazuje go wychowankowi, ale nie kieruje nim [s. 8, 10]. Wychowanie winno więc sprzyjać wolności. Jest „ujawnianiem się w nas i uwrażliwianiem wolności” [1995, s. 29]. Dzięki wychowaniu następuje „utrwalenie w człowieku jego wolności” [s. 30]. Od wychowawcy i wychowanka zależy podejmowanie działalności zgodnie z wiernością prawdzie i dobru. Jeśli wychowanek nie rozpoznaje prawdy i dobra, to wówczas czyni to za niego wychowawca [1993, s. 91].

R. Carneiro podkreśla związek wolności z wychowaniem. Jego zdaniem, transcendentny podmiot wychowania jest „wolną osobą ludzką, podbijającą nieustannie przestrzenie wolności. Osobista autonomia jest ze swej strony bezpośrednim następstwem całej drogi formacyjnej osobowości ludzkiej”. Wychowanie jest więc wspomaganie w rozwijaniu „wartości, umacnianiu przekonań, pozwalaniem na kształtowanie się wolnych kryteriów wyboru, wdrażaniem do podejmowania odpowiedzialnej w pełni opcji wśród nieustannych pokrzyżowań życia” [1994, s. 306]. Nierozzerwalną płaszczyzną wychowania jest aksjologiczny wymiar. Wolność, obok miłości, tolerancji, odpo-

wiedzialności stanowi podstawowy, a może najważniejszy aspekt relacji wychowawczych. Możemy zatem stwierdzić, że:

- wychowanek jest wolny;
- wolność może utracić pod wpływem lęku i przymusu;
- najistotniejszym warunkiem sprzyjającym wolności wychowanka jest wychowawca-facylitator;
- wychowanie nie pozbawia wychowanka wolności, lecz wspomaga i wspiera w jej rozwoju. Jest drogą do bycia wolnym.

Bibliografia:

Carneiro R., Wolność a wychowanie, [w:] *Naród-Wolność-Liberalizm*, Poznań 1994.

Gadacz T., Wychowanie do wolności, *Znak*, nr 460 (9), Kraków 1993.

Gogacz M., *Podstawy wychowania*, Niepokalanów 1993.

Gogacz M., *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995.

Kowalczyk S., *Człowiek a społeczność. Zarys filozofii społecznej*, Lublin 1994.

Rogers C. R., *Tworzenie klimatu wolności*, [w:] *Edukacja i wyzwolenie*, Blusz K. (red.), Kraków 1992.

Rogers C. R., *Metody tworzenia wolności*, [w:] *Edukacja i wyzwolenie*, Blusz K. (red.), Kraków 1992.